

Asia: VN/14961/2024

Lausuntopyyntö keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmasta (KAISU3)

Toimenpideohjelma tavoitteiden saavuttamiseksi

Avovastaus

Jotta Suomi voi saavuttaa hiilineutraaliustavoitteensa vuoteen 2035 mennessä, tulee päästövähennystoimia tehostaa ja niiden riittävä rahoitus varmistaa taakanjakosektorilla. Liikenteen, työkoneiden ja maatalouden osuudet kasvihuonekaasupäästöistä kasvavat, kun päästökaupparektorilla päästöt laskevat, jo-ten niihin tarvitaan tehokkaampia toimia ja rahoitusta.

KAISU-luonnoksen toimenpiteitä käsittelevissä osuuksissa hyödynnetään pää-asiassa ilmaisuja kuten "voitaisiin", "pyritään", "tavoitellaan" ja "selvitetään mahdollisuutta", jotka viittaavat mahdollisiin, mutta vielä päättämättömiin tai toimeenpanemattomiin toimiin. Tällainen sanamuoto jättää epäselväksi toimenpiteiden sitovuuden asteen ja vaikeuttaa suunnitelman arviointia erityisesti vaikuttavuuden ja uskottavuuden näkökulmista.

Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus ehdottaakin, että suunnitelmassa eroteltaisiin selkeästi:

- 1) toimet, jotka on jo päätetty ja ovat toimeenpanossa,
- 2) toimet, jotka on hyväksytty, mutta joiden toimeenpano ei ole vielä alkanut, sekä
- 3) toimet, joiden osalta neuvottelut tai selvitykset ovat vielä kesken.

Toimien jaottelu lisäisi suunnitelman läpinäkyvyyttä, parantaisi arvioitavuutta ja vahvistaisi luottamusta sen tavoitteellisuuteen ja toimeenpanokykyyn. Lisäksi toimenpiteiden vastuutahot puuttuvat osittain suunnitelmasta ja sitä onkin syytä täydentää tältä osin.

Liikenne

Avovastaus

Liikenteen ilmastotoimet, sellaisina kuin ne on esitetty KAISU:n luonnoksessa, eivät välttämättä ole riittäviä vastaamaan asetettuihin päästövähennystavoitteisiin, erityisesti mikäli sähköistymiseen perustuvaa skenaariota ei saavuteta. Suunnitelmassa tulisi tunnistaa keinoja, joilla päästövähennystavoitteeseen päästään, mikäli oletettu skenaario ei toteudu riittävän tehokkaasti. Liikenteen uudet päästövähennystoimenpiteet tulisi kohdentaa ensisijaisesti sinne, mistä päästövähennykset saadaan kaikkein tehokkaimmin (esimerkkinä HEETRA-hanke).

Maatalous

Avovastaus

Maataloutta koskeva suunnitelma sisältää katsauksen mahdollisiin päästövähennystoimiin, mutta niiden käytännön toteutukseen liittyvä poliittinen ja taloudellinen sitoutuminen jää epäselväksi. Esitystapa on paikoitellen listamainen, eikä suunnitelmassa tehdä riittävää eroa jo päätettyjen toimien ja toisaalta vielä valmistelussa olevien tai ehdotustasolla olevien keinojen välillä. Varsinaiset politiikkatoimet on esitetty niukasti, mikä heikentää kokonaisuuden uskottavuutta ja vaikeuttaa sen vaikutusten arviointia. Ilmastopolitiikan näkökulmasta olisi olennaista, että suunnitelmassa tuodaan selkeästi esiin, mitkä toimet ovat sitovia, milloin ne aiotaan toteuttaa, kuka niistä vastaa ja millä resursseilla ne toteutetaan.

Tanskassa ja Hollannissa on tehty merkittäviä ehdotuksia maataloustuotannon uudistamiseksi ja päästöjen vähentämiseksi eli malleja ja oppeja tulisi ottaa esimerkiksi näistä maista toteuttamiskelpoisiin päästövähennystoimiin, joita voisi soveltaa Suomessa, mutta myös olla toistamatta uudistuksissa tehtyjä virheitä.

Yksi keskeinen painopiste tulisi olla uusien turvepeltojen raivaamisen ehkäiseminen. Samalla on tärkeää edistää heikkotuottoisten turvepeltojen vettämistä, joka on kustannustehokas tapa vähentää kasvihuonekaasupäästöjä ja vahvistaa maankäyttösektorin nettonielua. Suomessa on noin 280 000 hehtaaria turvepeltoja, joista arviolta 30 000 hehtaaria on laaja-alaisia ja heikkotuottoisia. Näiden peltojen muuttaminen kosteikoiksi voisi toteutua esimerkiksi yksityisinä suojelualueina, määräaikaaisina suojelusopimuksina tai valtion lunastamina luonnonsuojelualueina. Tuki- ja korvausmekanismien kehittäminen, esimerkiksi kertakorvaus toimenpiteen toteuttamisen jälkeen tai Metso-ohjelman tyyppinen sopimusmalli, olisi keskeinen kannuste. Useiden kosteikkoviljelykasvien saaminen maataloustuen piiriin toisi myös kannustimen ja joustavuutta viljelijöille kosteikkoviljelyn aloittamiseen.

Kotimaisten kasviproteiinien ja eläintuotannon valkuaisrehujen arvoketjujen kehittäminen tarjoaa myös merkittäviä mahdollisuuksia päästövähennyksiin. Samalla se myös vahvistaa elintarvikehuollon omavaraisuutta ja varautumista poikkeustilanteisiin. Näistä syistä tutkimus- ja kehitysrahoitusta tulisi kohdentaa kotimaisten kasviproteiinien ja valkuaisrehujen tuotanto- ja jalostusketjujen kehittämiseen.

Näennäisviljelyssä olevat pellot tulisi joko metsittää tai ottaa aktiiviseen viljelykäyttöön. Joutomaiden metsityspalkkiojärjestelmän-mallinen korvaus olisi hyvä ottaa uudelleen käyttöön, jolloin ei-aktiivisia peltoja voidaan metsittää hiilinieluiksi. Tämä edistäisi sekä hiilensidontaa että maataloustuotannon resurssi-tehokkuutta. Myös kotieläintilojen energiaomavaraisuuden vahvistaminen on tarpeen. Biokaasulaitosten rakentaminen ei ole nykyisellään taloudellisesti kannattavaa yksittäisille tiloille, ja tähän on vastattava kehittämällä tukimalleja, jotka pienentävät investointiriskiä. Biokaasun tuotannon tukemisessa tulisi edellyttää, että mädäte palautetaan pellolle, jolloin varmistetaan hiilen ja ravinteiden kierrätys.

Vaikka ruokaketjun toimijoiden omia päästötoimia korostetaan, puuttuvat suunnitelmasta systemaattiset ja vaikuttavat ohjauskeinot. Tulevaisuuden kes-tävä ruokajärjestelmä edellyttää strategista ja pitkäjänteistä kehittämistä. Tämä tarkoittaa, että vapaaehtoisten toimien rinnalle on luotava selkeät kannusteet ja sääntely- ja tukikeinot, jotka ohjaavat ruokajärjestelmän kaikkia osapuolia kohti päästövähennyksiä. Samalla on myös varmistettava, että taloudellisesti kannattava ruuantuotanto on mahdollinen.

Rakennusten erillislämmitys

Avovastaus

Öljy- ja maakaasulämmityksistä luopumisen tukeminen on ollut vaikuttava toimenpide ja sen jatkaminen on edelleen kannatettavaa. Koska valtaosa erillis-lämmityksen päästöistä aiheutuu juuri öljylämmityksestä, on nimenomaan öljy-ämmityksen vaihtajille kohdennettu ELY-keskuksen myöntämä avustus ollut vaikuttava ja kestävä toimenpide erillislämmityksen päästöjen pienentämiseksi. Avustuksen turvin Suomessa on luovuttu jo yli 30 000 öljylämmitysjärjestel-mästä ja kysyntää avustukselle on edelleen.

Työkoneet

Avovastaus

Työmailla käytettävien työkoneiden osalta päästövähennysten toteuttaminen vaatii erityistä huomiota ja huolellista suunnittelua, sillä työmaaympäristöt asettavat teknisiä ja logistisia haasteita. Keskeinen haaste on muun muassa polttoaineen saatavuus, sillä siirtyminen uusiutuviin polttoaineisiin tai sähkökäyttöisiin koneisiin edellyttää varmistettua polttoaineen tai energian saatavuutta työmailla. Sähkökäyttöisten koneiden käyttö edellyttää hyvää latausinfrastruktuuria eli latauspisteiden suunnittelua ja toteutusta, mikä voi olla haastavaa erityisesti tilapäisillä tai liikkuvilla työmailla. Lisäksi koneiden tekninen soveltuvuus voi olla haaste, sillä kaikki raskaskoneet eivät ole vielä saatavilla vähäpäästöisinä tai päästöttöminä versioina, ja niiden suorituskyky voi vaihdella

käyttötarpeen mukaan. Uusien teknologioiden käyttöönotto vaatii myös merkittäviä investointeja ja aiheuttaa kustannuksia, jotka voivat olla erityisen kuormittavia pienille ja keskisuurille toimijoille. On toivottavaa, että näihin haasteisiin kiinnitetään erityistä huomiota ja kehitetään tukitoimia, jotka mahdollistavat päästövähennysten toteuttamisen työmailla kustannustehokkaasti ja teknisesti tarkoituksenmukaisesti.

On tärkeää huomioida myös vanhojen, käytöstä poistuvien koneiden asianmukainen käsittely ja kierrätys, jotta siirtymä vähäpäästöisiin ratkaisuihin olisi kokonaisvaltaisesti kestävä.

Jätehuolto

Avovastaus

KAISU3:n luonnoksessa todetaan, että neitseellisten luonnonvarojen käytön kasvu uhkaa ilmastotavoitteiden saavuttamista. Vuonna 2022 päivitetyllä valtakunnallisella jätesuunnitelmalla pyritään enenevässä määrin jätteen synnyn ehkäisyyn ja yhdessä lainsäädännön muutosten kanssa kierrätysasteen nostamiseen. Välillisesti päästöjen vähentäminenkin edellyttää jätteiden kierrätysasteen nostamista ja sen kautta edistetään myös luonnonvarojen kestäväää käyttöä, luonnon monimuotoisuutta ja kestäväää kulutusta.

Vuonna 2022 muovipakkausten heikko kierrätysaste maksoi Suomelle jo 60 miljoonaa euroa. Kierrätysasteen nostaminen, jätteiden synnyn ehkäisy sekä jätealan kehittäminen tulisivat priorisoida toimenä. Tässä tulisi vaikuttaa erityisesti hankintalain muuttamiseen, jotta nykyiset toimivat jäteyhtiöt eivät joutuisi purkamaan toimintaansa, sillä toiminnan purkaminen ja kilpailuttaminen keskeyttäisivät kehittämistyön vuosiksi.

F-kaasut

Avovastaus

-

Teollisuus ja muut päästöt

Avovastaus

-

Kuntien ja alueiden ilmastotyö

Avovastaus

KAISU-luonnoksessa tunnistetaan ansiokkaasti kuntien keskeinen merkitys ilmastotavoitteiden saavuttamisessa. Monissa kunnissa tehdään jo kunnianhimoista ilmastotyötä, mutta samalla

suunnitelmassa todetaan, että kuntien heikko taloudellinen tilanne muodostaa merkittävän esteen ilmastotoimien to-teuttamiselle. Tämä on olennainen havainto, mutta suunnitelmassa ei tarkastella, miksi kunnille ei ole osoitettu erillistä rahoitusta kansallisten ilmastotavoitteiden tukemiseksi, vaikka kuntien vaikutusmahdollisuudet taakanjakosektorin päästöihin ovat huomattavat.

Alueellisina toimijoina ELY-keskukset ja maakuntien liitot ovat vuosien ajan tehneet yhteistyötä ja kehittäneet vaikuttavia ilmastotyön malleja ja roolituksia. Mikäli alueellisen ilmastotyön toivotaan jatkuvan ja edelleen vahvistuvan, tulee tähän osoittaa resursseja. Lisäksi KAISUssa tulisi tunnistaa, että aluekehittäminen ja siihen liittyvä rahoitus ovat merkittäviä keinoja suunnata kehittämis-työtä ilmastotoimiin läpi yhteiskunnan sektoreiden.

Alueellisen yhteistyön vahvistamiseksi olisi hyvä osoittaa KAISUun toimenpide, joka ohjaisi kaikkia alueita minimissään vuosittain tarkasteleman alueen ilmastotoimia ja etenemistä. Tämä voisi olla käytännössä esimerkiksi seurantaa, yhteistyökeskustelua tai tulevan rahoituksen suunnittelua.

Kulutuksen hiilijalanjälki

Avovastaus

-

Julkiset hankinnat

Avovastaus

On tärkeää varmistaa, että Suomessa luodaan nykyistä pysyvämmät rakenteet ja kestävä rahoituspohja ympäristövastuullisten ja vaikuttavien julkisten hankintojen edistämiseksi. On kannatettavaa, että politiikkatoimissa mainittua hankintalainsäädäntöä kehitetään siten, että se sisältää velvoitteen huomioida ympäristö- ja sosiaaliset näkökohdat. Olisi tärkeää nostaa nämä kohdat lain tavoitteisiin asti, sillä se antaisi vahvemman ja johdonmukaisemman signaalin eikä jäisi pelkästään suosituksen tasolle. Myös kiertotalouspalveluiden (jakaminen, vuokraaminen ja lainaaminen) tukeminen ja lisääminen on tärkeää, jotta kuluttamiseen saadaan myös kulttuurin muutosta aikaan.

Muut poikkisektorit

Avovastaus

Koska pyrimme siirtymään uusiutuviin energianlähteisiin, olisi tärkeää huomioida myös uusiutuvien energiamuotojen sijoittaminen. Esimerkiksi aurinko- ja tuulivoimaa tulisi ensisijaisesti sijoittaa alueille, joilla voidaan välttää metsäalueiden raivaaminen sekä rakentaminen maataloustuotannossa tai siihen soveltuvilla peltoalueilla. Näin voidaan turvata viljelykäyttöön soveltuvien alueiden säilyminen ja edistää kestävää maankäyttöä. Erityisesti jo valmiiksi avoimet tai vähäarvoiset alueet, kuten entiset teollisuusalueet tai muu ihmistoiminnan muokkaama maasto, tarjoavat

mahdollisuuksia uusiutuvan energian tuotantoon, jolloin toiminnasta todennäköisemmin aiheutuu vähemmän ympäristöä ja ilmastoa kuormittavaa haittaa.

Etenkin entisille turvetuotantoalueille sijoittuvien uusiutuvan energian hankkeissa täytyy varmistua siitä, että mahdollinen alueen kuivattaminen ei heikennä hankkeiden hiilineutraaliustavoitteita. Suositeltavaa onkin siis ennemmin veden pinnan nostaminen luonnontilaan esimerkiksi aurinkovoimahankkeissa, jos mahdollista. Lisäksi etenkin ojittamattomalle alueelle tehtävä ojitus, käyttötarkoituksesta riippumatta, lisää alueelta tulevaa vesistökuormitusta, mikä on yksiselitteisesti haitallista alapuolisten vesistöjen vedenlaadulle ja ekologiselle tilalle. Turvemaiden ojitus lisää myös valumaveden orgaanisen hiilen pitoisuutta, mikä tummentaa vesiä ja haittaa vesieliöstöä. Myös vanhoista ojituksista tuleva kuormitus on oletettua suurempaa ja pitkäkestoisempaa.

Suunnitelman ympäristö-, talous- ja sosiaaliset vaikutukset

Avovastaus

-

Muita huomioita

Avovastaus

Keskipitkän aikavälin ilmastostrategian suunnittelussa olisi tärkeää huomioida huoltovarmuusnäkökulma kokonaisvaltaisesti, sillä ilmastonmuutoksen vaikutukset liittyvät läheisesti kriittiseen infrastruktuuriin, kuten energiahuoltoon, ruokajakeluun, logistiikkaan ja vesihuoltoon. Näiden toimintojen turvaaminen edellyttää, että strategiset toimenpiteet tukevat yhteiskunnan toimintakykyä myös häiriötilanteissa. Tästä syystä huoltovarmuus on oleellinen näkökulma myös alueidenkäytön suunnittelussa, jossa tulee varmistaa, että infrastruktuuri ja palvelut sijoittuvat kestävällä ja toimintavarmalla tavalla.

Talvisto Eevastiina
Etelä-Pohjanmaan ELY